

**Cigánik, Ľubomír – Jaššová, Eva: Terorizmus.
Od komunikácie s aktérmi teroru pri oslobodzovaní
rukojemníkov až po opatrenia štátov v boji proti nemu.
Bratislava: Vydavateľstvo SAV, 2006, 374 stran,
ISBN 80-224-0892-1.**

Josef Smolík¹

Terorizmus je bezpochyby fenomén, ktorý predovšetkým po 11. zári 2001 priťahuje pozornosť a stáva sa predmetom nejenom odborných debát a konferencií, ale i monografií, článků, analýz a bezpečnostných stratégií jednotlivých štátů i organizací. Dalším príspevkem do této odbornej diskuse je studie Ľubomíra Cigánika a Evy Jaššové, *Terorizmus*, s podtitulkem „Od komunikácie s aktérmi teroru pri oslobodzovaní rukojemníkov až po opatrenia štátov v boji proti nemu“, byla vydána Ústavem politických vied SAV v Bratislavě v roce 2006. Cigánik (docent Akadémie Políciejného zboru v Bratislavě) a Jaššová (vědecká pracovnice Ústavu politických vied SAV) se na více než 350 stranách textu snaží čtenářům předložit některé aspekty současného terorismu a opatření pro boj proti tomuto fenoménu. Kniha obsahuje i přílohovou část, kde jsou uvedeny základní právní dokumenty, normy, koncepce a přístupy SR a mezinárodní právní úpravy, které se vztahují k problematice terorismu, a obsahuje jmenný rejstřík, který mnohému čtenáři usnadní orientaci při hledání konkrétních informací.

Studie je další z řady publikací v československém prostoru, která se obsáhle věnuje terorismu. Z některých dříve publikovaných knih je často citováno (např. z M. Brzybohatého, I. Samsona, M. Zeliny, A. Heretika, L. Čírtkové, Encyklopedie Světový terorismus – od starověku až po útok na USA od kolektivu autorů ad.), stejně jako z prací Cigánika a Jaššové.

Práce vychází z multidisciplinárního přístupu, klade důraz na poznatky sociální psychologie, bezpečnostních studií, politologie, trestního práva, historie, sociologie a zahraničních poznatků a výzkumů. Oproti jiným knihám podobného zaměření se autoři snaží nabídnout vlastní pohled a nikoli jen historický přehled jednotlivých teroristických činů, i když

¹ Autor působí na Katedře politologie, Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity, Joštova 10, 602 00 Brno; e-mail: josef@mail.muni.cz.

ani ten nechybí. K jejich vlastnímu pohledu na fenomén terorismu využívají především sociální psychologii, resp. poznatků sociální komunikace.

Mimo předmluvu a závěrečnou kapitolu je monografie sestavena ze čtrnácti kapitol. První kapitola se věnuje sociální komunikaci v ozbrojených silách a upozorňuje na fakt, že vhodná komunikace by měla patřit k výbavě všech profesionálů, kteří se mohou dostat do situace, kdy jednají s agresivním komunikantem (teroristou, zločincem). V této pasáži textu (s. 28-29) je zajímavé srovnání tzv. algoritmičského a humanistického modelu policisty s jednotlivými charakteristikami. (Charakteristikami druhého, „ideálního“ modelu, jsou: společenská připravenost, celková kulturní úroveň, důraz nejenom na výsledek, ale i na proces, psychologická příprava, samostatné jednání, personalizace interakce, vysoká flexibilita, tvořivost.)

Druhá kapitola je obecným psychologickým úvodem do teorií agresivity, jenž představuje poměrně známé psychologické přístupy S. Freuda, K. Lorenze, J. Dollarda, C. Halla, A. Freudové, D. Morrise, A. Bandury a E. Fromma. Z hlediska definování publikace se jeví tato kapitola poměrně zbytečná či přinejmenším na velice obecné úrovni ve vztahu k terorismu.

Až ve třetí kapitole se autoři dostávají k vymezení základních pojmů jako je teror, terorizování a terorismus, přičemž jsou si vědomi skutečnosti, že zásadní pojem terorismus je používán v mnoha souvislostech (sami autoři např. uvádí na straně 45 termín mladistvý terorismus pro masové vraždy amerických středoškoláků) a v mnoha vědních oborech. Autoři rovněž konstatují, že v souvislosti s výzkumem terorismu vzniká nová vědecká disciplína – terorologie. Na dalších přibližně deseti stranách autoři předkládají definice terorismu (např. EU, CIA, FBI, Spolkového úřadu pro ochranu ústavy SRN, W. Laquera, O. Krejčího ad.), aby následně konstatovali, že „doposud nebyla přijata jediná společná mezinárodně platná definice terorismu, která by sloužila v společenské praxi jako základní pojem“ (s. 59).

Historickému popisu se věnuje čtvrtá kapitola, která si všímá teroru a terorismu od starověku až po teroristický útok z 11. září 2001. Na stranách 80-81 jsou uvedeny vybrané teroristické činy v období od 12. prosince 1988 (teroristický čin na letadlo Boeing 747 společnosti Pan-Am nad skotským Lockerbie) do 10. srpna 2001 (útok na vlak angolských rebelů z organizace Národní svaz pro úplnou nezávislost Angoly, UNITA).

Následující kapitola se zaměřuje na příčiny vzniku a šíření terorismu, všímá si hlavních faktorů, které ovlivňují růst terorismu (jsou zmiňovány společenské, ekonomické, politické, ideologické faktory a sociální faktor rozdílné životní úrovně a vzdělání) a podmínek, které se podílejí na vzniku nových metod, forem a prostředků teroristických skupin (depolarizace moci,

globalizace světa, globální komunikace, technologický pokrok a hegemonie USA ve světě, vznik a existence fundamentalistického hnutí).

Kapitola „Proces terorizmu v globálnom poňatí“ uvádí tři typy motivace dle D. J. Whittakera (racionální, psychologickou a kulturní). Dále jsou popsány jednotlivé druhy motivací terorismu, např. psychopatologická, politická, ideologická, náboženská ad. Autoři se rovněž vracejí k psychologické rovině a k A. Maslowovi, uvádí jeho hierarchii základních potřeb (druhá potřeba pomyslné pyramidy se týká právě bezpečí a jistoty). Stránky 102-104 podrobně popisují teroristický útok z 11. září 2001. Až ve třetině knihy se autoři dostávají k typologiím teroristů i samotného terorismu (dle kritérií původu aktérů, rozsahu teroristické činnosti, příčin vzniku a šíření, podle objektů útoku, prostředků a perspektivnosti). Terminologickou zvláštností je užívání slovního spojení státní terorismus namísto běžně užívaného termínu státní teror. Na závěr této pasáže autoři předkládají podrobnější popis 17 teroristických organizací, aniž by definovali, na základě jakého kritéria tyto skupiny byly do textu zařazeny (s. 140-145).

Sedmá kapitola se věnuje jednomu z možných vyústění teroristických aktů – zadržováním rukojmích. Autoři uvádí přehledy protiterostických jednotek v Evropě (tab. č. 4) a protiteroristických jednotek v Rusku a jiných státech světa (tab. č. 5). Čtenář se seznamuje rovněž s typickými znaky při zadržování rukojmích (např. nepředvídatelnost situace, časový tlak, ohrožení základních životních hodnot apod.), aby následně byl představen správný komunikační proces při vyjednávání s pachateli a jednotliví aktéři této komunikace (komunikátor-vyjednávač, komunikant-terorista, rukojmí, příbuzní rukojmích, sdělovací prostředky). Poměrně obsáhle je představena chronologie teroristického aktu v moskevském divadle Dubrovka z roku 2002, psychologické charakteristiky pachatelů i rukojmích (včetně subkapitol o stockholmském a londýnském syndromu).

Osmá kapitola – „Riešenie explozívnych situácií teroru a terorizovania – od slov a vyjednávani k ozbrojeným zásahom“ – blíže popisuje roli speciálních jednotek v boji proti terorismu, jejich budování na základě historických zkušeností s fenoménem terorismu (v USA v 60. a v Evropě v 70. letech 20. století), vybavenost, připravenost a složení. Subkapitoly popisují americké policejní jednotky SWAT, německé GSG 9 (vzniklé po událostech při OH 1972 v Mnichově) a speciální policejní jednotky Slovenské republiky (Útvar osobitného určenia), včetně popisu výběru a výcviku příslušníků těchto jednotek.

Devátá a desátá kapitola tvoří celek, který se zaměřuje na podstatu, prvky, charakteristiky a prostředky tzv. nového terorismu a na opatření proti tomuto fenoménu ze strany jednotlivých států (především se jedná o vznik společné legislativy). Autoři zmiňují činnosti při vedení války

proti terorismu, které spatřují především v politické a diplomatické rovině, ideologické mediálně-propagandistické rovině, ekonomické rovině, v rovině vojenských operací (např. NATO) a zpravodajské a policejní rovině (s. 263-263). Přibližně stejné členění se však v knize objevuje i na stranách 270-274 při popisu prostředků boje proti terorismu. Z hlediska českého čtenáře může být inspirující oddíl o opatřeních v boji proti terorismu v prostředí Slovenské republiky, který se věnuje vývoji bezpečnostního prostředí od r. 1918 až po vstup Slovenska do Severoatlantické aliance. Cigánik a Jaššová uvádějí aktuální možná rizika a hrozby pro Slovenskou republiku, jimiž jsou: 1. negativní demografický vývoj; 2. nerovnoměrný politický, ekonomický, sociální a kulturní vývoj; 3. snížení potravinové bezpečnosti státu; 4. snížení ropné bezpečnosti státu; 5. nedůvěra obyvatelstva ve stát a jeho instituce; 6. závislost SR na neobnovitelných zdrojích; 7. přístup do struktur NATO a EU; 8. zvýšení asymetrických hrozeb v souvislosti s mezinárodním terorismem; 9. nárůst aktivit mezinárodního organizovaného zločinu (OZ); 10. nárůst OZ v oblasti násilné kriminality; 11. neúměrný nárůst klientelismu, korupce a nízká vymahatelnost práva; 12. vzrůstající nelegální a nekontrolovatelná migrace; 13. narušování informačních systémů a 14. environmentální ohrožení.

Dvanáctá kapitola knihy se věnuje slovenským ozbrojeným silám v boji proti terorismu, vychází z bezpečnostních dokumentů, především pak z Bezpečnostní strategie SR, Obranné strategie SR, Vojenské strategie SR, Bezpečnostního systému SR a Koncepce vnitřní bezpečnosti SR a dalších právních předpisů, které jsou uvedeny v příloze.

Předposlední pasáž knihy se zaměřuje na postavení ministerstva vnitra a policejního sboru v boji proti terorismu. V této kapitole autoři na straně 313 konstatují, že vážnou bezpečnostní hrozbu pro SR představuje pravicový extremismus, který však – společně s extremismem levicovým – nepředstavuje přímé riziko ohrožení ústavního zřízení SR (s. 314). Autoři tak nepřímou předpokládají a vnímají souvislost mezi extremismem, který nutně musí vyústit do terorismu, což však nemusí být pravdou. Docela vážné je konstatování autorů, že „jsou tu signály, že komunikace a koordinace mezi ministerstvem vnitra a SIS nefunguje tak, jak by měla“ (s. 315). Stejně znepokojující je i konstatování, že „prokazatelně existuje únik informací z těchto složek“ (s. 315). Zcela nelogicky jsou bezpečnostní pojmy definovány až na stranách 319-321, i když jsou jednotlivé pojmy (např. vnitřní bezpečnost, veřejný pořádek, krizové řízení, krizový plán) užívány již dříve.

Poslední, tj. čtrnáctá kapitola, popisuje možné preventivní kroky, které jsou možné v souvislosti s terorismem. Autoři uvádí preventivní opatření na ochranu a obranu ohrožené oblasti, na ochranu a obranu objektů, na ochranu a obranu dopravních prostředků a dopravních

komunikací, na ochranu osob, opatření na ochranu a obranu hranic, na ochranu veřejného pořádku a vnitřní bezpečnosti, na ochranu informací. Na závěr této kapitoly je konstatování, které se objevuje i v jiných pasážích a to, že je potřebné prohlubovat prostor pro další zvyšování kvalifikace profesionálů policejních ozbrojených složek v oblastech společenských věd, psychologie, sociální komunikace i prostřednictvím speciálních kurzů. Tento závěr samozřejmě platí nejenom pro Slovenskou republiku.

I když Slovenská republika nebyla bezprostředně ohrožena teroristickými útoky, z knihy je patrné, že otázka boje proti terorismu se dotýká i států, které se s tímto fenoménem v globalizovaném světě střetávají pouze zprostředkovaně. Terorismus nezná hranic, a proto i tato kniha je pro čtenáře zajímavým zdrojem informací o minulém i současném terorismu a násilí.

Knize lze vytknout to, že autoři užívají literaturu – především pak psychologickou – která je značně zastaralá a zřejmě i ideologická (např. když autoři citují podíl pachatelů fyzických násilných útoků z knihy Vysoké školy ZNB z roku 1987), naopak ocenit lze informace získané z rozhovorů s policejními vyjednáváči. Rovněž nepřehledné je definování základních pojmů jako bezpečnost, vnitřní bezpečnost, veřejný pořádek, krizový plán atd. až na stranách 319-321. Rovněž čtenář zaznamená, že vybrané příklady (např. útok na USA z 11. září 2001, zadržování rukojmích v divadle Dubrovka, útok sarinem v tokijském metru, který provedla sekta Óm šinrikjó) se v knize často opakují.

Závěrem lze konstatovat, že části knihy zabývající se vyjednáváním a komunikací s případnými teroristy či pachateli závažné trestné činnosti jsou v mnohém přínosné a originální. Právě tyto pasáže jsou hlavní „přidanou hodnotou“, které tuto publikaci zřetelně odlišují od již vyšlých studií o terorismu. I proto lze publikaci slovenských autorů Cigánika a Jaššové, i přes některé výše uvedené výtky, doporučit především čtenářům z řad studentů společenských věd, příslušníkům policejních ozbrojených složek se zájmem o bezpečnostní problematiku i širší čtenářské obci.